

ÕIGUSKANTSLERI AASTA 2021/2022

Kontrollkäigud

Õiguskantsleri üks kohustusi on külastada korrapäraselt kinnipidamiskohti, et kontrollida, kas inimesi koheldakse seal inimväärselt.

Eesti võttis selle kohustuse, kui liitus [piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokolliga](#).

Kinnipidamiskohaks loetakse protokollis kohaselt neid paiku, kus hoitakse või võidakse hoida inimesi, kellelt on avaliku võimu korraldusel, toetusel või sõnaselgel või vaikival nõusolekul võetud vabadus. Kinnipidamiskoht pole seega vaid vangla või arestimaja. Selleks on ka tahtest olenematut psühhiaatrilist abi osutavad haiglad, kinnised lasteasutused aga ka hooldekodud, kust inimene omatahtsi lahkuda ei saa. Eestis tegutseb mitusada kinnipidamiskohta.

Kontrollkäigu eesmärk on koguda teavet, kuidas kinnipidamiskohas olevaid inimesi koheldakse. Ruumide ülevaatamine, inimestega rääkimine ja dokumentidega tutvumine annab õiguskantslerile võimaluse hinnata, kas inimestele pakutakse küllalt ja korrapäraselt süüa, kas neil on olemas puhtad riided, voodi magamiseks, kas eluruumid on soojad ja puhtad ning kas inimestele pakutakse mõtestatud ajaveetmise võimalusi. Neid hinnanguid andes lähtuvad õiguskantsleri nõunikud kontrollkäikudel Eesti õigusaktides ning rahvusvahelistes konventsioonides sõnastatud ja Eesti riigi poolt aktsepteeritud nõuetest.

Õiguskantsler on kinnipidamiskohti kontrollinud juba 15 aastat. Kinnipidamiskohtade olmetingimused on aastatega palju paranenud. Tööd on alustanud hulk uusi ja remonditud hooldekodusid ja haiglaid. Vähe on maailmas riike, mille kõige vanemad kasutuses olevad vanglahooned on vaid 20 aastat vanad.

Mõned probleemid ei ole siiski aastate jooksul lahenenud. Nagu paljudel muudel elualadel painab ka kinnipidamiskohti alaliselt professionaalse tööjõu nappus. Tööjõupuudusega on hädas nii vanglad kui ka hooldekodud. Selline töö nõuab inimeselt pühendumist ja ka korralikku väljaõpet. Küsimus on eelkõige ressurssides: rahas ja inimestes. Kuni neid ei lisandu, ei saa näiteks hooldekodudes hüppeliselt paraneda ka teenuse kvaliteet.

Õiguskantsleri kontrollkäigud ja soovitused on abiks nii kinnipidamiskohas olevatele inimestele kui ka sealsetele töötajatele, et kõigil oleks seal hea ja inimväärne elu- ja töökeskkond. Samuti aitavad kontrollkäikude kokkuvõtted anda probleemidest teada neile, kellel on õigus ressursse jaotada ja valdkonda üldiselt korraldada: need on omavalitsused, valitsusasutused, valitsus ja parlament.

Erihooldekodud

Õiguskantsler kontrollis lõppenud ülevaateaastal AS-i Hoolekandeteenused [Kodijärve Kodu](#), [Sillamäe Kodu](#) ja [Merimetsa üksust](#). Samuti kontrollis õiguskantsler [SA Koeru Hooldekeskust](#) ja [SA Hooldekodu Saaremaa Valss](#), milles osutatakse nii üldhooldusteenust kui ka ööpäevaringset erihooldusteenust. Ööpäevaringne erihooldus on ette nähtud psüühikahäirega inimestele, kes vajavad igapäevaelus juhendamist, nõustamist, kõrvalabi ja järelvalvet.

Halvas seisukorras nõukogudeaegsete suurte hooldekodude aeg ööpäevaringsetes erihoolduses on Eestis õnneks ümber saamas. Kodijärve Kodu ja Merimetsa üksus on uued ja nüüdisaegsed, selleks otstarbeks ehitatud hooldekodud, milles on pereeluga sarnane elukorraldus ja head olmetingimused. Siiski on näiteks Sillamäe Kodus kõrvuti uutega ka remonti vajavaid hooneid.

Muud mured on paljuski samad, mis eelmistel aastatel. Selliste hooldekodude kõige tähtsamad töötajad on tegevusjuhendajad, kes aga peavad tegema erinevaid asju ning keda on vähe. Nii ei ole võimalik arvestada kõigi hooldekodu elanike individuaalseid vajadusi, pakkuda neile piisavalt arendavaid tegevusi ega luua kõigile turvalist keskkonda.

Vahel ei piisa seadusega nõutud minimaalsest töötajate arvust selleks, et tegevusjuhendajad jõuaksid täita kõiki ülesandeid, mis neile on antud, ja tunda end seejuures ka turvaliselt. Töötaja turvatunne on eriti oluline just Sillamäe Kodus ja Merimetsa üksuses, mille elanikud võivad ohustada enda või teiste heaolu ning on suunatud hooldekodusse kohtumääruse

alusel.

Kõik töötajad ei ole läbinud nende hoolde usaldatud inimestega töötamiseks vajalikku väljaõpet. Töötajate nappus tähendab sageli ka seda, et hoolealustele on raske pakkuda iga päev mõtestatud tegevust.

Seadus lubab, et ööpäevaringset erihooldusteenust pakkuvast hooldekodus võib ägestunud elaniku paigutada lühikeseks ajaks eraldusruumi. Õiguskantsler rõhutab, et eraldusruum peab olema turvaline, ohutu, valgustatud, nõuetekohase temperatuuri ja sobiva sisustusega. Eraldusruumi pandud inimene peab saama kasutada tualetti ja teda tuleb pidevalt vahetult jälgida.

Muret tekitab riigile kuuluva AS Hoolekandeteenused seaduserikkumine. Vaatamata õiguskantsleri pidevale kriitikale on õigusvastane olukord kestnud suuremate muutusteta aastaid. Sotsiaalhoolekande seadus näeb ette kindlad nõuded, kui palju tuleb hooldekodu elanikele pakkuda õendusteenust. AS Hoolekandeteenused kui riigile kuuluv äriühing peaks seaduses sätestatud nõudeid täitma erilise hoolega. Paraku ei taga AS Hoolekandeteenused juba aastaid õendusabi seadusega kehtestatud mahus. See ei ole juhuslik rikkumine, vaid teadlik ja plaanitud käitumine. Üsna tavaline on, et õendusabi osutamise lepingud sõlmitakse mahus, mis ei vasta seaduses ette nähtud miimumnõuetele.

Selline süsteemne ja teadlik rikkumine kahjustab teisi hooldekodusid, kes nõudeid täidavad ja seega suuremaid kulutusi teevad. Rikkumine moonutab niigi nappide teenusepakkujatega turgu, kus hooldekodukohtadest on suur puudus. Sotsiaalministeeriumil oleks aeg seaduserikkumine lõpetada ja hinnata kriitiliselt aktsiaseltsi juhtkonna tegevust.

Välismaalaste kinnipidamiskohad

Välismaalasi majutavatest kinnipidamiskohtadest [kontrollis](#) õiguskantsler Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) Põhja prefektuuri korrakaitsebüroo kinnipidamiskeskust ning andis selle tulemusel PPA-le mitu soovitusi.

Kinnipidamiskeskus ei ole karistusasutus, vaid seal peetakse kohtumääruse alusel kinni neid välismaalasi, keda on plaanis Eestist välja saata, samuti mõningaid rahvusvahelise kaitse taotlejaid.

Kinnipidamiskeskus tegutseb 2018. aastal kasutusele võetud hoonetes, mille juurde kuulub avar õueala. Õiguskantsler leidis, et õueala spordiväljakuid saab märksa tõhusamalt

kasutada, kui seda seni on tehtud.

Kinnipidamiskeskuse igas toas on eraldi WC ja duširuum. Õiguskantsler soovitas eemaldada mõne toa akna eest tihedad ja päevavalgust varjavad metallvõred ning asendada need muu sobiva lahendusega, näiteks lõhkumiskindla klaasiga.

Õiguskantsler pani keskuse töötajatele südamele, et videoalvet võib inimese toas kasutada vaid siis, kui see on tema käitumist arvestades tõepoolest vajalik.

Õiguskantsler on kontrollkäikude kokkuvõtetes ja ka [inimeste pöördumistele](#) vastates rõhutanud, et kinnipidamiskeskuses olevad inimesed peavad saama tähenduslikult aega veeta ja oma lähedastega suhelda. Keskuse elanikel peaks olema võimalik suhelda lähedastega videokõnede vahendusel, samuti tuleks kaaluda võimalust lubada inimestel helistada enda mobiiltelefoniga. Õiguskantsler on palunud PPA-l tegelda keskuses elavatele inimestele info kättesaadavaks tegemisega ja ka neile suhtlusvõimaluste loomisega.

Keskusesse saabunud välismaalane eraldatakse mõneks ajaks omaette ruumi. Selline meditsiiniline isolatsioon peaks vältama tõesti vaid nii kaua, kui see on meditsiiniliselt põhjendatud. Saabumisel tehtav tervisekontroll peab olema põhjalik ning hästi dokumenteeritud. Nii on võimalik kindlaks teha inimese kaebused ja terviseprobleemid ning võimalikud vigastused. Näljastreiki pidavate välismaalaste tervist tuleb jälgida hoolikamalt. Õiguskantsler andis kontrollkäigul osalenud eksperdi arvamuse põhjal mõned soovitused ka selle kohta, kuidas võiks edaspidi osutada keskuses meditsiiniteenuseid.

Mõned õiguskantsleri ettepanekud puudutasid ka Eesti piiril kinni peetud välismaalaste kohtlemist. Õiguskantsler selgitas [PPA-le ja Tallinna Lennujaamale saadetud kirjas](#), et Tallinna Lennujaama transiiditsoonis viibivaid välismaalasi, kellel pole lubatud Eestisse siseneda, ei pea igal juhul paigutama kinnipidamiskeskusesse. Ennekõike siis, kui inimene lahkub Eestist mõne tunni pärast ja teda ei ole vaja viia kinnipidamiskeskusesse näiteks arstiabi andmiseks.

Õiguskantsler [rõhutas](#), et kui politseinikud peavad piiriületusel kinni märgades riides inimese, tuleb talle võimalikult ruttu anda kuivad riided ja jalanõud. Selleks otstarbeks peaks kordonites olema riide- ja jalatsivaru.

Kinnised lasteasutused

Õiguskantsler kontrollis tänavu [Maarjamaa Hariduskolleegeumi Valgejõe õppekeskuse](#) tegevust. Maarjamaa Hariduskolleegeium tegutseb kahes õppekeskuses. [Emajõe õppekeskust](#)

külastas õiguskantsler eelmisel ülevaate aastal.

Maarjamaa Hariduskolleegiumis elavad ja õpivad noored, kes on kohtumäärusega pandud kinnisesse lasteasutusse, et nad saaks lasteasutuse toel mitmekülgset arenda ja edukalt toime tulla ennast ja teisi kahjustamata.

Mõlemad õppekeskused kasutavad nüüdisaegseid ruume. Maarjamaa Hariduskolleegiumi (MHK) Valgejõe õppekeskuse töötajad on suutnud luua keskuses viibivate lastega head suhted. Lapsed olid iseäranis rahul psühholoogiga.

Õiguskantsler palus õppekeskusel hoolitseda, et seal õppivad noored saaksid vajalikku teraapiat ja tuge oma emakeelt rääkivalt psühholoogilt ning et psühholoogi abi pakutaks võimalikult peatselt pärast õppekeskusesse saabumist. Hoolikusega tuleb suhtuda juhtumitesse, kui õpilane on turvalisuse eesmärgil pandud kas eraldusruumi või majutatud pikemaks ajaks teistest noortest eraldi. Pikka aega teistest eraldatud noore jaoks peab õppekeskusel olema välja töötatud ravi- ja rehabilitatsiooniplaan, mis aitaks tal võimalikult kiiresti teiste noorte seltskonda sulanduda.

Noored peavad väga oluliseks, et nad on saanud õppekeskuses kasutada oma mobiiltelefoni, iseäranis sel ajal, kui vahetud kohtumised perega (nt koroonaviiruse leviku tõttu) olid piiratud. Õiguskantsler pani keskuse töötajatele südamele, et telefoni kasutamise ja perega suhtlemise reeglid peavad olema selged ja kindlad ning neist tuleb kinni pidada. Telefoni kasutamiseks ette nähtud minimaalset aega ei tohi õpilase mõjutamise eesmärgil vähendada ning kodukülastusi ei tohi piirata.

Psühhiaatria haiglad

Õiguskantsler kontrollis ülevaate aastal kaht psühhiaatria haiglat: [SA Kuressaare Haigla psühhiaatriaüksust](#) ning [SA Põhja-Eesti Regionaalhaigla psühhiaatriakliinikut](#). Kuressaare Haigla psühhiaatriaüksus on nüüdseks asunud remonditud ruumidesse. Põhja-Eesti Regionaalhaigla psühhiaatriakliiniku olukord seevastu tõestab, et väga keeruline on pakkuda tänapäevast, inimese õigusi ja väärikust arvestavat psühhiaatrilist ravi vanades ruumides, mida pole nüüdisaja nõuete kohaselt uuendatud.

Õiguskantsler on alati juhtinud haiglate tähelepanu sellele, et kui psühhiaatria haiglas on vaja inimest ohjeldada, peab meedik pidevalt viibima ohjeldatud inimese juures ja tema seisundit jälgima.

Ohjeldamise all peetakse silmas vägivaldse patsiendi talitsemist füüsilise jõuga, selleks lubatud mehaaniliste vahenditega või vastavate ravimitega. Mõistagi ei tohi seejuures kasutada liigset jõudu ega sobimatuid abivahendeid (näiteks käeraudu). Meedikud peavad üksikasjalikult üles märkima muu hulgas ohjeldamisel tekkinud vigastused ja ohjeldatu seisundi muutumise, et oleks selge, miks otsustati ohjeldamist jätkata. Dokumenteerida tuleb ka ravimitega ohjeldamine. Hiljem tuleb patsiendiga vestelda ning ohjeldamiseni viinud sündmused läbi arutada.

Videovalve kasutamine patsientide palatites ilma otsese põhjusega on keelatud. Videovalve on põhjendatud vaid siis, kui inimest on vaja tema vaimse tervise tõttu terasemalt jälgida ning keegi edastatavat videopilti tõepoolest vahetult vaatab ja vajaduse korral olukorda sekkub.

Psühhiaatria haiglad peavad tähelepanu pöörama ka sellele, et patsiendid saaksid ravi ajal oma lähedastega suhelda ja kohtuda. Haigla ei saa ette kirjutada, kellega inimene suhtleb.

Vanglad

[Viru Vanglasse](#) ja [Tallinna Vanglasse](#) tehtud kontrollkäigu kokkuvõttes käsitles õiguskantsler taas üksikvangistusega seotud probleeme. Ta rõhutas, et arst või õde peab iga päev jälgima üksikvangistuses viibijate tervist, samuti peab üksikvangistuses oleval inimesel olema võimalus iga päev vähemalt kaks tundi mõtestatult suhelda. Vanglal tuleb eraldatud lukustatud kambris olevate inimestega aktiivselt tegelda, et nad üksikvangistusest võimalikult kiiresti välja tuua. Seejuures peab igale eraldatud lukustatud kambris viibijale koostama üksikvangistusest väljumiseks individuaalse tegevusplaani.

Pikka aega kestev üksikvangistus on tihti seotud distsiplinaarkaristusega, millega nähakse ette kartserisse paigutamine. Õiguskantsler esitas Riigikohtu palvel samal teemal oma [arvamuse](#) haldusajlas [nr 3-18-1895](#). Õiguskantsler selgitas, et igasugune üksikvangistus avaldab inimesele kahjulikku mõju ja selle leevendamiseks tuleb seaduses lubatud kartserikaristuse maksimaalset pikkust vähendada. Rahumeelne tööst keeldumine ei ole sedavõrd tõsine rikkumine, et selle eest inimesele viimase abinõuna määrata kartserikaristus.

Justiitsministeerium küsis õiguskantsleri arvamust [seaduseelnõu](#) kohta, millega on plaanis

vähendada kartserikaristuse määrasid ning kaotada sellega kaasnev täielik kokkusaamiste keeld. Kahjuks pole siiani arvesse võetud õiguskantsleri [2014. aastal tehtud ettepanekut](#) muuta vahistatute kinnipidamisnõudeid käsitlevaid seadusesätteid.

Õiguskantsler osutas kontrollkäikude kokkuvõtetes, et ehkki kõik Eesti vanglate hooned on uued ja nüüdisaegsed, tuleb pöörata tähelepanu ka vanglate olmetingimustele. Jalutuslaladel peavad olema puhkamiseks pingid ja treeningvahendid, samuti tuleks jalutusboksidesse teha aknad, kui see on ehituslikult võimalik ning ei ohusta vangla julgeolekut.

2020. aasta alguses muudeti vanglates raamatukogude töökorraldust ning raamatud jagati eluosakondade riiulitele. Õiguskantsler on kõigile vanglatele ja Justiitsministeeriumile selgitanud, et pärast ümberkorraldust on raamatute valik inimeste jaoks jäänud märgatavalt väiksemaks.

Õiguskantsler on viimastel aastatel suurt tähelepanu pööranud kinnipeetavate ja vahistatute võimalusele suhelda pere ja lähedastega. Viru ja Tallinna vanglasse tehtud kontrollkäikude kokkuvõtetes rõhutas õiguskantsler, et kinnipeetavad ja vahistatud peaksid saama oma perega suhelda ka videosilla vahendusel. Justiitsministeerium valmistas ette vastava [seaduseelnõu](#).

Õiguskantsler palus Justiitsministeeriumil üle vaadata ka need seadusesätted, mis võivad seada pere ja lähedastega suhtlemisele põhjendamatuid takistusi. Nii peaks tõsiselt kaaluma, kas on põhjendatud võtta pikaajalise kokkusaamise ruumide kasutamise eest tasu.

Tartu Vanglale [tuletas õiguskantsler meelde](#), et vanglatöötajad peavad oskama luua kinnipeetavate lähedaste ja eriti lastega hea kontakti ning et perega kokkusaamiste tingimusi seades arvestataks laste vajadusi ja huve. Lühiajalistel kokkusaamistel ei peaks pereliikmeid kinnipeetavast klaasiga eraldama ning väikesed lapsed peaksid saama kokkusaamisele kaasa võtta neile olulise mänguasja.

Õiguskantslerile on pikka aega muret teinud, kuidas korraldatakse kokkusaamisele saabunud pereliikmete läbiotsimist. Ta on [korduvalt](#) vanglatele selgitanud, et kokkusaamisele tulnud lapsi ei tohi sundida läbiotsimiseks täielikult lahti riietuma. Õiguskantsleriga on sama meelt Tallinna Ringkonnakohus, kes leidis (asjas nr [3-21-161](#)), et säärane tegevus on õigusvastane. Paraku on Tallinna Vangla õigusvastast tegevust jätkanud ka pärast kohtulahendi jõustumist.

Õiguskantsler [hindas](#), kuidas on vanglateenistus uurinud vanglates 2020. aasta septembrist kuni 2021. aasta septembrini aset leidnud surmajuhtumite asjaolusid. Enesetapujuhtumeid

uuriti tõhusalt, vanglate sisekontroll andis vanglatele surmajuhtumite ärahoidmiseks asjalikke soovitusi. Õiguskantsler rõhutas, et enesetappude ennetamiseks on vanglatesse vaja rohkem vaimse tervise spetsialiste ning et suureks probleemiks on vanglaametnike puudus.

Vanglateenistusele on oluline, et Riigikohus tegi 15. märtsil 2022 otsuse (asjas [nr 5-19-29](#)), et inimese kuulmise nõrgenemine alla nõutud piirväärtuse ei saa olla absoluutne vastunäidustus vanglateenistuses töötamiseks. Reeglid peavad võimaldama otsustada, kas nõrgema kuulmisega ametnik suudab oma teenistuskohustusi täita või mitte.

Üldhooldekodud

Inimese igat eluetappi peaks iseloomustama sõna „väarikas“. See võiks olla nii ka olukorras, kus igapäevaseks toimetulekuks vajame rohkem kõrvalist abi. Seepärast kontrollib õiguskantsler regulaarselt Eesti üldhooldekodude tööd.

Tänavu tegid õiguskantsleri nõunikud kontrollkäigu AS-i Lõuna-Eesti Hooldekeskus [Kanepi Kodusse](#) ja [Kose Kodusse](#), [SA Koeru Hooldekeskusesse](#), [SA Hooldekodusse Saaremaa Valss](#), Südamekodu AS-i [Käru Südamekodusse](#) ning [Kohtla-Järve Vanurite Hooldekodusse](#). Õiguskantsler uuris veel, kuidas on varem antud soovitusi täidetud [MTÜ Paju Pansionaadid hooldekodus](#) ja [Tartu Vaimse Tervise Hooldekeskuse Nõlvaku hooldekodus](#).

Üldhooldekodudes elavad enamasti eakad, kes halva tervise või ebasobiva elukeskkonna tõttu kodus enam omal käel toime ei tule ning seetõttu vajavad igapäevatoimingutes pidevalt tuge. Samas on üldhooldekodudes ka nooremaid inimesi, kes haiguse või vigastuse tõttu ei saa iseseisvalt hakkama või kes ootavad seal, et saaks minna edasi erihooldekodusse.

Aastate jooksul on järjest rohkem uuendatud hooldekodude hooneid ning muudetud need ligipääsetavaks ka liikumisraskustega inimestele. Hooldekodude juhid on hakanud mõistma hooldusplaanide tähtsust ja üha enam pingutatakse selle nimel, et hoolealused saaksid aega veeta sisukalt.

Üldhooldekodusid on aastaid vaevanud töötajate nappus. Seadus ei kehtesta küll rangeid nõudeid töötajate arvule, ent on selge, et nõuetekohase väljaõppega töötajaid peab jaguma nii palju, et inimestele saaks pakkuda kvaliteetset hooldust. See tähendab, et hooldustöötajatel peab olema mahti viia elanikke ka õue jalutama ja nende aega mitmekülgsest sisustada. Kuna aga töötajaid napib, jäetakse hoolealustega tegelema tihtipeale ainult abitöötaja, kuigi tal ei ole selleks vajalikku ettevalmistust. Nii ei peaks see

olema, sest koolitamata töötajad ei pruugi osata olukordi õigesti hinnata ega toimida ärevatel hetkedel inimese huve arvestades.

Küllap tingib töötajate nappus ka lubamatuid mööndusi hoolduses. Lamajaid peab kindla ajavahemiku tagant pöörama ning hoolealuseid tuleb vähemalt kord nädalas üle keha pesta. Kindlasti peab jälgima, et hügieeni- ja hooldustoiminguid tehtaks privaatsest. Selleks peaks mitme elanikuga magamistoas olema sirm või vahekardin.

Sageli jäetakse hoolealused õhtuks ja ööseks üsna omapäi. Sellisel juhul on palju abi toimivast töötaja väljakutse süsteemist, mille kaudu saab abi kutsuda, kui juhtub õnnetus (näiteks kui inimene kukub) või kui lamaja midagi vajab.

Valus teema on inimeste tuppa lukustamine. Seadus ei luba üldhooldekodus inimese liikumisvabadust piirata, pealegi võib see olla inimese tervisele ohtlik, kui ta lukustatud tuppa jäetakse. Lukustatud tubades on hoitud peamiselt probleemse ja ettearvamatu käitumisega ning dementsuse diagnoosiga hoolealuseid, kellega on keeruline hakkama saada. Mõistagi muretsetakse, et hooldekodu elanik võib minna uitama ja omapäi liikudes ära eksida, kuid seesuguste olukordade lahendamiseks on teisi, seaduslikke võimalusi. Siin võib abi olla hooldekodu sisemise töökorralduse või ruumiplaneeringu muutmisest, aga ka hooldajate arvu suurendamisest.

Eksitakse ka ravimite hoidmise ja kasutamise nõuete vastu. Õiguskantsleri nõunikud on leidnud hooldajate tööruumidest retseptiravimeid, mille kohta ei ole selge, kellele need on välja kirjutatud ning kuidas ja kellele neid antakse. Vahel on aegunud ravimid jäänud nõuetekohaselt hävitamata või hoitakse ravimeid nii, et need võivad hõlpsasti kätte saada ka inimesed, kes ei suuda mõista, et ravimite tarvitamine ilma arsti ettekirjutuseta on ohtlik.

Kahes hooldekodus tehtud järelkontroll näitas, et ehkki üht-teist on õnnestunud parandada, on mõned õiguskantsleri soovitatud muudatused jäänud mitmel põhjusel tegemata. Endiselt nappis neis hooldekodudes töötajaid, piirati inimeste liikumisvabadust ning siiani ei ole välja ehitatud töötajate väljakutse süsteemi.